

המילכוד האפגאני

של בריה"מ

עמיהוד ישראלי

התבליט, הדרכים והמעברים

ההיסטוריה המדינית

במאה ה-19 שוסעה אפגאניסטאן במלחמות פנימיות בין מושלים ומלכים, הנפכה בהדרגה למדינת-חסות בריטית. הבריטים, שלטי תת-היבשת הודית, התערבו התערבות צבאית באפגאניסטאן כל אימת שנשקפה, לדעתם, סכנה להודו מצד רוסיה הצארית. זה היה הרקע למלחמה האפגאנית הראשונה (1839-1842) והשנייה (1878-1879). בשנת 1893 הוסכם על קורבול מדיני ("קו דוראנד") בין אפגאניסטאן לבריטניה. הבריטים שפסקו הצפוני-מערבי של היבשת הבכורה באפגאניסטאן ניטש בזומה ובמקביל למאבקן על השפעת-הבכורה על פרס. רק בשלהי המאה הקודמת (1895) הצליחו הבריטים להשיג הפרדה בין גבולות מושבתם הגדולה הודו לבין שטח רוסיה הצארית בין בריטניה על עמדת האפגאניסטאן נודע תפקיד מדינת-החזית: גבולה הצפוני-מזרחי הוארך במובלת-ההררית, במעלה הרי-פאמייר, בואכה סין (תורכסטאן הסנינית), מתוך הפרדה בין טאג'יקיסטאן הרוסית לבין קאשמיר בצפון-מערב היבשת הודית. בשנת 1907 הסכימו בריטניה ורוסיה על חלוקת תחומי-השפעה בפרס. על-פי הסכם זה הכירו הרוסים בעמדת-הבכורה הבריטית באפגאניסטאן והתחייבו שלא להתערב במדיניות.

המאבק ההיסטורי במדינת-החזית ההררית חלו במרוצת המאה הזאת. לאחר נייטראליזם אפגאני מוצהר במלחמת-העולם הראשונה, ניסו הבריטים להרחיב את השפעתם באגן נוכח חולשת הרוסים והפוררות מדינת-הענק במלחמת-האזרחים. אולם ניסיונותיהם נכשלו. האמיר אמאן-אללה, שתפס את השלטון ב-1919, רכב על גל הרגשות האנטי-בריטיים, הכריז על ג'האד מוסלמי נגדם וניסה לקוּמם גם את מוסלמי היבשת-ההודית. ההתנגשויות עמו הסתיימו בנצחונן המדיני: בנובמבר 1921 הכירו הבריטים, בחוזה כאבול, וזו הפעם הראשונה בעצמאות ובכריזתה של אפגאניסטאן, תוך ניתוק כל יחסי תלות החד-סטריים בהם. בהמשך השתפרו יחסי אפגאניסטאן ובריה"מ ונשארו ידידותיים שנות ה-30 ואילך. אמאן-אללה הודח מכסאו בשנת 1929 לאחר שינוי המלך בצל הצלחת יתר ללכת בדרכי אתא-תורפ ולחקותו. גם יורשו, בפקד אבא יז, מתקדם נאדר-שאה, האריך בשלטון. ב-1933 נרצח, ואילו בנו, מוחמד זאהיר-שאה, החזיר את המשטר לדפוסי שמרנות אסלאמית-פיאודלית, והמדינה נטרה כמעט כליל להשפעות חיצוניות ושקעה כמראשית להשכח ימי-הביניים.

גם במלחמת-העולם השנייה שמרה אפגאניסטאן מלכותה נייטראליות והסתגרות. המשטר הנפמי ניתר מכלוכה אוטוקראטית הנושעת על נציגי השבטים הגדולים וראשי הדת. עמדת השלטון כצבול צידה בנייטראליות המסורתית בין שתי המעצמות, בריה"מ ובריה"מ, וזו התמונה מיוזג טבעי עם הנייטראליות המוצהרת של מדינות "הגוש השלישי" באסיה ובאפריקה במרוצת שנות ה-50 וה-60. אולם ההשפעה הסובייטית התגברת והתחזקה משעה שבריה"מ פיתחה את תת-היבשת ההודית. המישורים הדיקטטוריים האחרונים באפגאניסטאן הטילו את היבם על סיוע כלכלי וצבאי מבריה"מ. דא עקא, שדוקא המהפכה החומוניסטית באיראן מאחד גיאס והתגברות הלכירה הדתיים-קנאיים באיראן מאריך גיאס - הצביא אתגר חמור ביותר לרונות הצבאית ככאבול, שנשענה על - כאמור - על תמיכת בריה"מ. מרימוסלמי באפגאניסטאן, שמרנות אוכלוסייה הנבערים בקים בקנאות בדת, יכול היה להפוך את הקצה הצבאית על פיה, במלכתה אפגאניסטאן של איראן ופאקיסטאן המוסלמיות, ובסיוע עקיף מצד ארה"ב וסין העממית. אולם הסובייטים הלוטים להעמיק את אחיזתם המדינית-צבאית במדינת "ג'העולם". עבורם - זוהי עמדת תפיסת וגיחה לעבר מישורי נהר אינדוס של פאקיסטאן, וכן אופציה גיאוגרפית-מאיימת לאיזופה של איראן-החומייניסטית מצד מזרח, במקביל לחציה הסובייטים המוסויים, המופעלים כיום על איראן מאגפה הצפוני (אזארביג'אז).

מיקרא: השטח המוצלל בשחור - הרי הוודו-נוש. המעברים ההרריים: 1- אנג'מאן, 2- חוואק, 3- סלאנג, 4- אנאי, 5- ח'ויג'אק, 6- שיבאר, 7- אק-רוזת, 8- ח'יבר.

הפלישה הסובייטית: סיכום ביניים

המידע המקצוע המסתנין טיפין-טיפין מאפגאניסטאן מאפשר להסתטט טרטוט גם על צביון המקפה הסובייטית באפגאניסטאן. בראש ובראשונה יש להטעים שבריה"מ החליפה, למעשה, שליט כובה אחד במשנהו מתחם חוסר אונים של השלטת המודח בלבוש את המרי המוסלמי ורעיקת יחידות שלמות המבא הסודר לצד המורדים. אולם בעצם הפלישה הסובייטית. יש אלמנט חדש רב-השלמה: זו הפעם הראשונה מאז תום מלחמת-העולם השניה שכוחות רוסים בפועל פולשים למדינה המתגוררת בנייטראליות המדיני שלה. עד כה נעשתה מלאכת הגדרת השניה שכוחות רוסים בפועל פולשים למדינה המתגוררת בנייטראליות המדיני שלה. עד כה נעשתה מלאכת הסובייטים ע"י שליחים, כגון הווייטנאמים (בלאוס ובקמבודיה) והקובאנים (באפריקה ובמהו"ת). השיקולים שהנחו את הסובייטים למעורבות פעילה ערידה היו, כמסתבר, עתיר-חשיבות כשהם לעצמם, בעוד תגובת המערב שחזו אמרה הייתה להתאפיין בפיזיון ובמסיששפתיים. ניתוח המאקטיקה הצבאית הסובייטית למד על תכנית דרשליבית: (א) מבצעים מהירים ומשולבים לתפיסת נקודות הפתחה העיקריות במדינה (ערים, שדות תעופה, מעברים הרריים, צומתי כבישים). (ב) הערכת מושכת לביסוס שליטתם על המחצית-המזרחית הללו וחיסול מקודי המרי בחבלים ההרריים הנודחים. השלב הראשון עומד לפני-סיומו המוצלח, שכן נן "הכרכות האוויריות" והן הפריצות המפורטות על גבי הקרקע השיגו את מרבית ערידיף. אין ספק, שהסובייטים שולטים בכאבול ובשני שדות-התעופה המוסכמים לה. לעומת זאת, לא ברור עד כה באיזו מידה הצליחו הרוסים להשתלט בפועל על הרבעים העתיקים והמצופפים של הבירה והערים נכדהאר והראת. מכל מקום מסתבר שהכוחות הסובייטיים שהוקצו לחסימת המעברים בין אפגאניסטאן לבין שכנותיה נתקלו בקשיים הזרמת התגבורות עדין נמשכת. השלב השני אמור להיות את חלק העייתית ביותר מבחינה צבאית, שכן התנאים הטופוגרפיים, האקלימיים והאתניים יהיו בעוכריהם. תנוניה הפיסיים של אפגאניסטאן, מעבריה ההרריים הקשים והנפתיים, אקלימה החורפי הקשות, ואופים הנוודית-למחצה של כמחצית מאוכלוסייה - מעניקים רקע אוסטימלי לניהול מלחמת גרילה ניידת בסגנון פנצ'ורבת. ראשון ארטילריה והפצצות אוויריות סובייטיות לא יכריעו את המורדים מבוויניהם ההרריים. אורבא, הסיוע העקיף הצפוי הן מסין העממית והן מפאקיסטאן ומאיראן עשוי להפוך את הלחימה והעירייה מאבק שחיקה בלתי-יומרוכע, שיתבע קרבנות גדלים ומחירים מאד צחלות-המצב הרויים. נראה לנו, שאפילו הברוטאליות-היתרה של הסובייטים לא תוכל להכריע את הכף ולמוטט כליל את מאבק הגרילה במדינה, ששטחה עולה על 650,000 ק"מ² (כשני שלישים מצדדים) 80 אחוים מתבליטו הרריים וקשי-עריבות. וכשמציאת מכלל האוכלוסים (14-15 מיליון נפש) הם מבחינת נודים וניודים-למחצה ונקאותים המוסלמית אצורה כאש בעצמותיהם. סומה, שהסובייטים טעו בחישוביהם ונכנסו למלכוד קשה-היחלצות. אם אמנם הערכה זו נכונה, הרי אפשר לפסוק, כי כל מעצמה ווייטנאם שלה. מתוך חודשים מספר יתברר מה הם ממדיה האמתיים של המלכוד האפגאני. מבחינה זו לפחות תוכל ושינגטון לחזק את תפלות-הידיה בהנאה מסותרת נוכח השחיקה הסובייטית הצפויה ב"ג'העולם".